

Ա. Ֆ. ԼՈՒԿԻՆ-ԲՈՒՏԵՆԿՈ

ՏՈՒԼՅԱՐԵՄԻԱ

ՀԱՅԹԵՏՀՐԱՏ

8

616.952

Ա. Ֆ. ԼՈՒԿԻՆ-ԲՈՒՏԵՆԿՈ

Լ-83

ՅՈՒՆԿՆԵՐ Է 1957 թ.

ՏՈՒԼՅԱՐԵՄԻԱ

~~7344~~

ՀԱՅԹԵՏԻՐԱՅ

ԵՐԵՎԱՆ

1942

А. Ф. ЛУКИН-БУТЕНКО

ТУЛЯРЕМИЯ

(На армянском языке)

Армгиз, Ереван, 1942

A $\frac{1}{2528}$

Քարգմ. Ա. Շ ա ր ի ր յ ա ն

Քարգմանության խմբագիր՝ Բժ. Գ. Ս. Պապովյան

ՎՋ 1055. Պատվեր 129. Տիրած 2000. Տպագրական 2 մամուլ. Մեկ մամուլում 25600 նշան.

Հեղինակային 1,2 մամ. Ստորագրված է
տպագրության 27/II 1942 թ.

Հայպետհրատի տպարան, Երևան, Լենինի 65

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ներկայումս արդեն հայտնի են 11 երկրներ, որտեղ հայտաբերված է տուլյարեմիան: Տուլյարեմիայի վերաբերյալ գիտությունը հաստատել է կենդանիների երե՛ տասնյակից ավելի զանազան տեսակներ, որոնք հիվանդանում են այդ հիվանդությամբ: Նրանց մեջ գերակշռում են վայրի կրծողները: Յուրաքանչյուր երկրում, որտեղ հայտաբերված է տուլյարեմիան, նա ունի իր էպիդեմիոլոգիական առանձնահատկությունները: Բժ. Ա. Ֆ. Լուկին-Բուտենկոյի գրքույկը հանդիսանում է ՍՍՍՄ-ի աշխատավարական լայն մաստաներին մատչելի առաջին ժողովրդական հրատարակությունը: Այս գրքույկը տալիս է տուլյարեմիայի մասին այն հիմնական գիտելիքները, որոնք ձեռք են բերված սովետական մասնագետների կողմից վերջին 10—12 տարվա ընթացքում այդ հիվանդությունը մեր երկրում ուսումնասիրելու ժամանակ: Այստեղ շարադրված տեղեկությունները հնարավորություն են տալիս համոզվելու այն միջոցառումների հիմնավորվածության մեջ, որոնք ուղղված են այս հիվանդությունը կանխելու և նշատվածման դեմ մղվող պայքարի կողմը: Պայքարի միջոցների բացատրությունը գրքույկի հիմնական առանցքն է կազմում: Հարկավոր է նշել նաև այն, որ հեղինակն ունի տուլյարեմիայի դեմ պայքարի սե-

փական փորձ և այդ բանն իր արտահայտությունն է գտել նրա աշխատության մեջ:

1939 թ. սկզբին, Գորկու անվան էֆսպերիմենտալ բժշկականության Համամիութենական ինստիտուտին կից կայացավ տուլյարեմիայի վերաբերյալ Համամիութենական խորհրդակցություն: Ուսես այդ խորհրդակցության մասնակից, հեղինակն օգտագործել է նորագույն տվյալները և նրանց աշտացուել իր համաժողովի գրքույկում, որը գրված է մասնավորապես ընթերցողի համար:

ՊՐՈֆ. Լ. Մ. ԽԱՏԵՆԵՎԵՐ

Տուլյարեմիան վարակիչ հիվանդություն է։ Տուլյարեմիայով հիվանդացումները հայտնի դարձան միայն վերջին տարիներս— XX դարի սկզբից։ Հիվանդության հարուցիչն առաջին անգամ դանվել է 1911 թ.։ Այս հիվանդությունը տուլյարեմիա է կոչվել, որովհետև առաջին անգամ նա հայտարարվել է Տուլյարում (ԱՄՆ-ի Կալիֆորնիա նահանգում)։ Առաջ կարծում էին, թե այս հիվանդությունը պատահում է միայն ԱՄՆ-ում, սակայն վերջին ժամանակներս հաստատված է, որ նա տարածված է և ուրիշ երկրներում. տուլյարեմիայով հիվանդացումներ հայտնի են Թյուրքիայում, Ճապոնիայում, Շվեդիայում, Ավստրիայում, Նորվեգիայում, Չեխոսլովակիայում, Կանադայում, Մեքսիկայում, Ֆինլանդիայում, Թունիսում։ 1924 թվականից մինչև 1938 թվականը Հյուսիսային Ամերիկայում դրանցված է տուլյարեմիայով հիվանդանալու 8037 դեպք։

ԻՆՉՊԵՍ Է ԸՆԹԱՆՈՒՄ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ՏՈՒԼՅԱՐԵՄԻԱՅՈՎ ՀԻՎԱՆԴԱՆԱԼԸ

Վարակվելու մոմենտից մինչև հիվանդության առաջին նշանների երևան դալու մոմենտը տևում է 3-ից մինչև 8 օր։ Հիվանդությունը վրա է հասնում միանգամից խիստ արտահայտված ձևով և սկսվում է ուժեղ դողով, գլխացավով, հոդերում զգացվող ցավերով։ Հիվանդն իրեն ջարդված է զգում։ Զեր-

մուկյունը մի քանի ժամվա ընթացքում բարձրանում է մինչև 38—39 աստիճան։ Երբեմն մարմնի վրա երևան է դալիս ցան, լինում է արյունհոսություն զթից։

Հիվանդությունը տարրեր ձևով է արտահայտվում։ Նայած վարակիելու միջոցին և վարակն օրդանիդմի մեջ թափանցելու տեղին, աուլյարեմիան երբեմն առաջացնում է կոպի ներքին մաղերեսի և աչքի լորձաթաղանթի բորբոքում, երբեմն թոքերի բորբոքում կամ կոկորդի հիվանդություն, երբեմն մաշկի վրա, վարակի թափանցած տեղում խոց է երևան դալիս։ Շատ դեպքերում մաշկի տակ չոչափվում են ուռած լիմֆատիկ գեղձերը։ Գեղձերի ուռուցքները ցավոտ են և զգալի մեծության են հասնում—ընկույթից մինչև հավի ձվի մեծության։

Բարձրացած ջերմաստիճանը պահվում է 10—14 օր, և հետո իջնում։ Հիվանդության սկզբին ախորժակը վատ է լինում։

Երբեմն աուլյարեմիան ընթանում է գրիպի կամ տիֆի թեթև ձևի նման։

Տուլյարեմիայով հիվանդացումները գրեթե միշտ առողջանալով են վերջանում։ Առողջացումը ձգձրվում է երկար ժամանակ։ Աշխատունակությունը դանդաղորեն է վերականգնվում։ Տուլյարեմիայով հիվանդացածներն ու առողջացածները ծանր հիվանդություն տարած մարդու տեսք ունեն։

Պատահում են նաև հիվանդանալու ավելի թեթև դեպքեր։

Տուլյարեմիայով մեկ անգամ հիվանդացած մարդիկ չատ հաղթարեկա են երկրորդ անգամ վարակվում նրանով։

ԻՆՉԻՑ Է ԱՌԱՋԱՆՈՒՄ ՏՈՒԼՅԱՐԵՄԻԱՅՈՎ ՀԻՎԱՆԴԱՆԱԼԸ

Բոլոր վարակիչ հիվանդություններն առաջանում են նրանից, որ մարդու կամ կենդանու օրգանիզմի մեջ են ընկնում մանրադույն կենդանի էակներ— միկրոբներ: Նրանք այնքան մանր են, որ տեսնել կարելի է միայն մանրադիտակի—խիստ մեծացնող ապակիներով դործիքի օգնությամբ:

Տուլյարեմիա հիվանդությունն առաջացնող միկրոբը 300 անգամ բարակ է մարդու մաշից: Մանրադիտակի տակ նա ունի կարճ ցուպիկի կամ գնդիկի ձև:

Սենյակի ջերմության մեջ տուլյարեմիայի միկրոբներն ապրում են մինչև 25 օր, իսկ մինչև 56—60 աստիճան տաքացնելու դեպքում նրանք 10—20 րոպեից հետո ոչնչանում են: Հացահատիկների վրա տուլյարեմիայի միկրոբները կարող են չատ երկար ապրել— մինչև 150 օր: Արևի ճառագայթների ազդեցության տակ տուլյարեմիայի միկրոբները չատ չուտ են ոչնչանում: Չատ չուտ են ոչնչանում նաև դեզինֆեկցիան միջոցների ազդեցությամբ, կարբոլաթթվից, քլորակիդից, սուլեմայից և այլն:

ՏՈՒԼՅԱՐԵՄԻԱՅԻ ՄԻԿՐՈԲՆԵՐՆ ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ԸՆԿՆՈՒՄ ՄԱՐԴՈՒ ՕՐԳԱՆԻԶՄԻ ՄԵՋ

Տուլյարեմիայի միկրոբները մարդու օրգանիզմի մեջ են ընկնում աչքերի, քթի, բերանի, մաշկի միջով: Միկրոբները բերանի մեջ են մտնում ուտելիքի և խմելիքի հետ միասին, քթի և աչքերի մեջ՝

փոշու հետ և կեղտոտված ձեռներով: Մաշկի միջով տուլյարեմիայով վարակվելը տեղի է ունենում տուլյարեմիայով հիվանդ կենդանիների կամ նրանց կողմից վարակված առարկաների հետ չփվելիս. վարակումը կարող է տեղի ունենալ նույնիսկ այն ժամանակ, երբ մաշկի վրա չկան տեսանելի քերժվածքներ ու չանդամվածքներ: Տուլյարեմիայի միկրոօրգանիզմն օրգանիզմի մեջ կարող են ընկնել նաև մի քանի կենդանիների ու միջատների կծելու դեպքում: Հիվանդ մարդուց վարակվելու դեպքեր չեն նկատված:

Տուլյարեմիայով վարակվելուց պաշտպանվելու համար անհրաժեշտ է դիտենալ, թե ինչպես է Ոսփոխանցվում և տարածվում: Ուստի մենք կպատմենք այն կենդանիների մասին, որոնք հիվանդանում են տուլյարեմիայով և կարող են մարդուն վարակել նրանով, ինչպես և վարակման ուրիշ աղբյուրների մասին:

ՏՈՒԼՅԱՐԵՄԻԱՅՈՎ ՀԻՎԱՆԴԱՑՈՂ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐ

Վարակի ամենից ավելի հաճախ կրողները հանդիսանում են հիվանդ կրծողները՝ ջրային առնետը (մեծ մկները), դաշտային, ադամասային և տնային մկները, նապաստակները և գետնասկյուռը: Տուլյարեմիայով կաթող են հիվանդանալ նաև ընտանի կենդանիները՝ կատուները, ոչխարները, խոզերը, եղջերավոր անասունները, ուղտերը, եղջերուներն ու այծերը, իսկ վայրի կենդանիներից՝ խլուրդները, ժանտաթիաները, սկյուռները, աքիանները, աղվեսները, գայլերը, շնագայլերը և կապիկները: Ենթադ-

բում են, որ թռչունները ևս՝ սալամբրները, կաքավները, փառխանները— կարող են վարակվել տուլյարեմիայով:

Տուլյարեմիայով հիվանդանալու ամենից ավելի հաճախ և ուժեղ պատահող բնկույթները լինում են ջրային առնետները մեջ: Նրանք տուլյարեմիայի տարածման գլխավոր աղբյուրն են հանդիսանում:

Ջրային առնետը (նկ. 1) իր մեծությամբ մո-

Նկ. 1. Ջրային առնետ

տենում է տնային առնետին: Նրա գույնը մուգադանախաղաղյն է, բուրդը բավականին երկար, խիտ: Իրենց արժեքավոր մորթիով ջրային առնետները շատ որսորդների են դրավում, որոնք ամեն տարի 10 միլիոնից ավելի ջրային առնետներ են որսում:

Տուլյարեմիայով հիվանդանում են ջրային առ-

նետներէից մօրթը հանող բանվորները (Ջրային առ-
նետների, Հնորացրած մօրթիներէի վրատուլյարեմիայի
միկրորներն թաղում են մինչև 35 օր), հիվանդանա-
լու դեպքերը հաճախ են լինում նաև Ջրային առնետ-
ների որսորդների մեջ, առնետները կրեմն Պիծում
են նրանց և վարակում տուլյարեմիայով:

Ջրային առնետն ապրում է ջրամբարների (դե-
տերի, լճերի, լճակների, ճահճների) ափերին և
թաց խոնավ վայրերում. նա լավ լողում է և սուղ-
վում: Իր բնակարանը Ջրային առնետը շինում է
մինչև 75 սանտիմետր խորութեան վրա. բնակարա-
նըն ունի մի քանի ելքեր, որոնց մի մասը ջրի տակ
է, մյուս մասը՝ դեմնի մակերեսին: Այս առնետը
սնվում է Ջրային բույսերով, միջատներով, մանր
ձկներով, բանջարեղենով, հատիկներով:

Ջրային առնետները բազմանում են տարեկան
3—4 անգամ, ամեն անգամ տալով մինչև 7 ձագ:
Բազմացումն սկսվում է վաղ գարնանը:

Աչնանը և հեղեղումների ժամանակ Ջրային առ-
նետները թողնում են դետերի, ջրամբարների ափե-
րը և հեռանում դեպի մոտակա դաշտերը, մարդա-
գետինները և անտառների կղերը: Այստեղ նրանք
սերտ շփման մեջ են դառնում տարբեր ցեղերի միա-
նման կրծողների հետ (սովորական գորշ դաշտա-
մուկ, գերեզմանաթմբի մուկ, անտառային մկներ և
այլն) ու վարակում են նրանց: Հայտնի են դեպքեր,
երբ միևնույն բնի մեջ միաժամանակ թե Ջրային
առնետներ են դառնում, թե դաշտային մկներ, կամ
կրք դաշտային մկների և Ջրային առնետների բները
միացել են իրար հետ: Դաշտային և անտառային
մկները կիր դառնելու համար մոտենում են մարդու

բնակարանին և իրենց հերթին կարող են տուլյարեմիայով վարակել տնային մկներին, առնետներին, խոզ հնարավոր է նաև ընտանի կենդանիներին: Դեպքեր են նկատվել, երբ դաշտային մկների մի քանի ցեղեր բնակութուն են հաստատել մարդու բնակելի շենքերում տնային մկների բների մեջ և հակառակը, տնային մկներին պեղ են դաշտային մկների բնություն:

Կրծողները հիվանդանում են տուլյարեմիայով և նրանով վարակում մարդուն: Հիվանդացած կրծողները մեծ քանակությամբ կոտորվում են: Նրանց դիակներն ուտում են ուրիշ կրծողներ, նրանք նույնպես վարակվում են և վարակի նոր կրծողներ դառնում:

Այոպես է դոյանում վարակումների շղթան—ջրային առնետներից գեպի մկանման կրծողները և նրանցից գեպի տնային մկները:

Պառլակ— գորշ առնետը և սև առնետը, նույնպես կարող են տուլյարեմիայով վարակվելու աղբյուր ծառայել:

Գորշ առնետի քաշը տատանվում է 150—200 գրամի միջև, սև առնետը մեծությամբ ավելի փոքր է և կշռում է մոտավորապես 100 գրամ: Առնետները մաղլցելով լավ բարձրանում են խորտուրտու մակերեսի վրա և կարող են համեմատաբար բարձր ցատկել (մինչև 60—65 սանտիմետր գեպի վեր): Գորշ առնետները հաճույքով են մտնում ջրի մեջ: Նրանք չափ լավ լողում են:

Այս առնետներն իրենց բները չենում են գետնի մեջ, մինչև 30 սանտիմետր խորութան վրա. նրանք բուն են դնում նաև հատակի տակ, չարդախներում,

պատերի մեջ, ներքնատններում, խոտի դեղերի մեջ, ամբարներում, մթերանյին պահեստներում և այլն:

Առնետները բաղմանում են տարեկան 5—6 անգամ և ամեն անգամ բերում 6—8 ձագ. ծնվելուց 3—4 ամիս անց առնետները կարող են սերունդ տալ: Այսպիսով, մի զույգ առնետը մեկ տարվա ընթացքում կարող է հազարից ավելի սերունդ տալ: Առնետներն ամենից շատ բաղմանում են զարնանը, ավելի քիչ՝ աշնանը:

Նկ. 2 Դաշտամուկ

Այս առնետները կերակրվում են կենդանական և բուսական սննդով. նրանք չափազանց շատակեր են. ամեն մի առնետ տարվա ընթացքում լրացնում է մոտավորապես 20 կիլոգրամ հատիկ կամ նույն քանակությամբ ուրիշ մթերքներ: Մոտավոր հաշվումներով, առնետների տված վնասը ՍՍՍՌ-ում ամեն տարի հասնում է միլիարդ կես միլիարդ ուրբալու: Բայց առնետներն էլ ավելի մեծ վնաս են հասցնում որպես վարակիչ հիվանդություններ փոխանցողներ:

Մկները ևս (Նկ. 2), ինչպես և առնետները, կարող են տուլյարեմիայով վարակելու աղբյուր հանդիսանալ:

Մկներն իրենց բները շինում են դետնի մակերեսին կամ դետնի տակ մինչև 40 սանտիմետր խորության վրա: Մկները բնակություն են հաստատում այգիներում, անտառի եզրին, ցանքերի մեջ, վարած հողերի վրա, մուլխոտի, թփի մացառուտներում, տափաստաններում և այլն:

Դաշտային մկների բներն ունեն 3-ից մինչև 8 ելք և մի քանի խուց ուտելիքի համար. մկները սնվում են հատիկով, հաճարի, ցորենի ծիլերով, հացահատիկի հասկերով, դանազան խոտերի սերմերով, քանջարեղենով, կարտոֆիլով, ճակնդեղով, պտուղներով, մրդերով և այլն: Մկները չափազանց շատակեր են: Նրանց բներում դուրս են մինչև 2 կիլոգրամ հատիկ հասկերով: Եթե առնետների հասցրած վնասը կարելի է մոտավորապես հաշվել, ապա մկների տված վնասը անհաշիվ է: Մկները փչացնում են ծիլերը, տեղ-տեղ ոչնչացնում ցանքերը, ուտում դեղերի խուրձերի միջի հասկերը, փչացնում հատիկը և, վերջապես, նրանք տուլյարեմիայով վարակվելու աղբյուր են հանդիսանում: Տուլյարեմիայի բռնկումներն ամենից ավելի հաճախ լինում են դաշտամկների մեջ:

Մկները շատ արագ են բազմանում: Մեկ զույգը բարեհաջող պայմաններում տարվա ընթացքում կարող է տալ 5 հազարից ավելի սերունդ:

Մկների՝ մարդկանց բնակարանին մոտիկ լինելը, որոնց մեջ կարող են լինել նաև տուլյարեմիայով վարակվածներ, մարդկանց մեջ տուլյարեմիա հիվանդության տարածման սպառնալիք է ստեղծում: Մարդու վարակումը տեղի է ունենում վարակված

առարկաների կամ անմիջականորեն կրծողների հետ
շփմելու դեպքում :

Մենշդ որոնելով կրծողները մտնում են հացա-
հատիկների դեղերի ու խոտի բարդոցների մեջ և
վարակում նրանց մեղով ու կղանքով : Չկախած
հացահատիկի դեղերը լավ ապաստարան են կրծող-
ների համար : Այդպիսի դեղերը երբեմն լիքն են
վխաացող մկներով : Պատահել են դեղեր, որտեղ 10
խորանարդ մետր տարածության մեջ մինչև 150
դաշտամուկ են դտել : Հացահատիկի դեղերի մեջ
հաճախ դտել են մեծ քանակությամբ նաև կրծող-
ների դիակներ, որոնք կարող են վարակման աղբյուր
լինել :

Կախելիս, վարակված ծղոտի մանրադույն մաս-
նիկները և փոշին վարակված հատիկից ընկնում են
մաշկի վրա, քիթը, բերանը և կարող են վարակել
մարդուն : Գրականության մեջ հայտնի են դեպքեր,
երբ վարակված դեղերը կախելու ժամանակ զգալի
թվով մարդիկ են հիվանդացել տուլյարեմիայով : Էլ
այլևի վտանգավոր է վարակված խոտի ու ծղոտի
տեղափոխությունն ու նորից դարսելը : Հիվանդանա-
լու դեպքեր են նկատվել, երբ վարակված ծղոտն
օգտադործել են որպես փուռ քնելու համար, ինչպես
նաև ջերմոցները, կարտոֆիլը ծածկելու համար,
չենքերը տաքացնելու համար և այլն : Վարակի աղ-
բյուր կարող են լինել նաև խոտի, ծղոտի բարդոց-
ները և այլն :

Հիվանդ մկներն ու առնետները մտնելով մթերա-
յին պահեստները, խանութները, տները, վարակում
են սննդամթերքները և հիվանդություն առաջացնում
մարդկանց մեջ :

Ջուրը վարակվում է, երբ հիվանդացած կըր-
նողները խմում են այն կամ երբ նրա մեջ է ընկ-
նում նրանց աղբը: Այդպիսի ջուրը խմելու համար
դործածելու, նրա մեջ լողանալու և նույնիսկ նրա
ծանծաղուտով անցնելու դեպքում կարող է մարդ-
կանց մեջ հիվանդություն առաջացնել: Նկատվել են
տուլյարեմիայով հիվանդանալու դեպքեր այն բանի
հետևանքով, որ գետակների, աղբյուրների և ջրհոր-
ների ջուրը վարակված է եղել:

Եթե ջրհորի փայտվածքի մոտ հողի մեջ փոս
ընկած տեղեր ու մկան բներ կան, այդ ջրհորի ջը-
րից՝ առանց նրան եռացնելու օգտվելը, չատ փտան-
դավոր է:

Տուլյարեմիայով վարակված հացահատիկը, որը
երկաթուղով, ջրային ճանապարհով կամ ավտոմեքե-
նաներով ուրիշ կետեր է ուղարկվում, կարող է
այնտեղ մարդկանց մեջ հիվանդություն առաջացնել:
Նույն ձևով կարող են մեծ տարածությունների վրա
փոխադրվել պատահաբար վազոնների կամ ավտոմե-
քենաների մեջ ընկած տուլյարեմիայով հիվանդ կըր-
նողներ կամ նրանց դիակները:

ՄԻՋԱՏՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ՏՈՒԼՅԱՐԵՄԻԱՅԻ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

«Արյուն ծծող» մի քանի միջատներ վարակիչ
հիվանդությունների միկրոբները փոխանցում են մեկ
կենդանուց մյուսին և կենդանուց մարդուն: Տուլյա-
րեմիայի փոխանցողներ են հանգիստանում ջրային առ-
նետների ու մկների սջիլները, բլերը, պլծակները

ու խայթող-ճանճերը. այս միջատները վարակում են կծելու ժամանակ: Տուլյարեմիայի փոխանցողներ են հանդիսանում նաև ջրային առնետների ու դաշտային կրծողների տղերը:

Ոջիւնները հանդիսանում են բծավոր, հետադարձ տիֆերի և ուրիշ վարակիչ հիվանդությունների փոխանցողներ: Ոջիւնների մի քանի տեսակները, ինչպես օրինակ, ջրային առնետի ոջիւններն իրենց աղիւնների մեջ տուլյարեմիայի միկրոբներ են պահում. այդպիսի ոջիւնների կծելը կարող է վարակել առողջ ջրային առնետներին ու մարդուն:

Լվերը վաղուց արդեն հայտնի են որպես ժանտախտի և ուրիշ վարակիչ հիվանդությունների փոխանցողներ: Լվերի մի քանի տեսակները փոխանցում են տուլյարեմիան: Լույն կարող է ապրել մոտավորապես 2 տարի: Իր կյանքի ընթացքում մեկ լույն կարող է ածել մինչև 400 ձու. լվերը ձույն դնում են աղբի մեջ, հատակների ճեղքերում, փոշու մեջ, նրանց ամբացնում են կենդանիների բրդին:

Մեծ քանակությամբ լու են դառել կրծողների վրա և նրանց բներում. այդ լվերից շատերը վարակված են եղել տուլյարեմիայով: Լվերի աղիւններում տուլյարեմիայի միկրոբները կարող են ապրել մինչև 10 օր: Մարդը լվերի միջոցով կարող է վարակվել ջրային առնետներ որսալու ժամանակ, երբ լույն հիվանդ կենդանուց ցատկում-անցնում է մարդու վրա:

Տգեղը շատ մանր են. նրանք երկու-երեք անգամ բարակ են լուցկուց: Նրանք ապրում են փայտյա հատակների ճեղքերում, կափե պատերի մեջ, ինչպես նաև կենդանիների մաշկի վրա և սնվում նը-

րանց արյունով: Էդ տիղը դնում է 150-ից մինչև 1000 ձու:

Տղերը մարդուն են փոխանցում քսո և սերիշ վարակիչ հիվանդութուններ: Տղերի մի քանի տեսակներ փոխանցում են նաև տուլյարեմիան: Տղերի աղիներում տուլյարեմիայի միկրոբները կարող են ապրել մինչև 53 օր: Տուլյարեմիայի փոխանցման դործում աղերը նշանակալի դեր են խաղում:

Տղերը վարակում են առողջ կրծողներին, իսկ նրանք իրենց հերթին՝ մարդուն: Կծկելով աղերը կարող են վարակել ոչխարներին, ուղտերին, խոզերին: Մարդը կարող է վարակվել ճզմելով աղերին, ինչպես նաև դիպչելով նրանց կղանքին:

Պիծակները (նկ. 3) ապրում են ջրամբարների մոտերքը: Շատերը պիծակներին չփոխում են բուռների հետ, թեև նրանք միմյանցից տարրերվում են թևերտաքին տեսքով և թև ապրելավերացով: Պիծակների աչքերը դրավում են համարյա ամբողջ դուրսը, ունեն երկարափուն ձև: Բոտի աչքերը ավելի փոքր են և երկարափուն-կլոր ձևի: Պիծակներն իրենց ձվերը դնում են բույսերի ցողունների վրա. ձվերից դուրս են դալիս թրթուրներ, որոնք ապրում են ջրամբարների ավերին դեմնի մեջ և ջրում. այստեղ թրթուրները վեր են ածվում հարսնյակների. հարսնյակների հասուն միջատներ դառնալը կատարվում է ջրամբարի ավին: Բոտն իր ձվերը դնում է կենդանու քթի խոռոչում կամ ամրացնում նրա մազերի վրա. կենդանու մարմնի մեջ ձվերից դուրս են դալիս թրթուրներ, որոնք արդեն դարդանում են դեմնի վրա:

Պիծակների խայթոցները շատ ցավոտ են: Կր-

ծելիս պիծակները կարող են տուլյարեմիա փոխանցել հիվանդ կենդանուց առողջին և հիվանդ կենդանուց մարդուն: Պիծակները կարող են 2 օր իրենց մեջ կրել տուլյարեմիայի միկրոօրգանիզմը:

Հայտնի են տուլյարեմիայի բունկուսներ, որոնց ժամանակ հիվանդության հիմնական փոխանցողները եղել են պիծակները: Դրա հետ միասին հիվանդանում էին գլխավորապես ջրամբարներին մոտ աշխատող մարդիկ:

Նկ. 3. Պիծակ

Սենյակի նամակները տեղից տեղ թռչելով իրենց թաթիկներով, փորիկի և կնճիթիկի վրա վարակել: Հիվանդությունների միկրոօրգանիզմը են փոխանցում: Ճանճները կերակրվում են ամենաբազմազան սննդով, այլ թվում կենդանիների մեղով ու կղանքով ու նրանց դիակներով: Այդ պատճառով նրանք կարող են փոխանցել նաև տուլյարեմիայի միկրոօրգանիզմը:

Խայքոդ-նամակները կամ աշնանային ճանճերն արտաքին տեսքով նման են սենյակի ճանճերին: Ի տարբերություն սենյակի ճանճերից, նրանք իրենց կրն-

ճիթիկի վրա ունեն բիդ-բիդ մաղեր: Կծեկու ժամանակ այդ մաղերը ծակում են մարդու և կենդանու մաշկը և ցավ առաջացնում, որովհետև այդ ժամանակ մաշկի մեջ են ընկնում թունավոր նյութեր: Խայթող-ճանճը կծելիս կարող է վարակել տուլյարեմիայով: Խայթողի օրգանիզմում տուլյարեմիայի միկրոօրգանիզմը ապրում են մինչև 5 օր:

Մոծակները կծելու ժամանակ կարող են տուլյարեմիայով վարակել կենդանիներին: Մոծակներին աղիքներում տուլյարեմիայի միկրոօրգանիզմը կարող են ապրել մինչև 35 օր: Մոծակների կողմից մարդկանց վարակելու հնարավոր լինելը դեռևս չի հաստատված:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՇՏՊԱՆՎԵԼ ՏՈՒԼՅԱՐԵՄԻԱՅՈՎ ՀԻՎԱՆԴԱՆԱԼՈՒՑ

Տուլյարեմիայով հիվանդանալուց պաշտպանվելը դժվար է: Ամենից առաջ պետք է հիշել, որ վարակված սննդամթերքները հաճախ մարդու հիվանդանալու պատճառ են հանդիսանում: Կրծողների վրանասած կամ կեղտոտած միսն անհրաժեշտ է կտրուտել 3—5 սանտիմետր հաստությամբ կտորներով ու 2—3 ժամ եփել: Կրծողների կերած հացի մասերը կտրում են ու հեռացնում, իսկ մնացած մասը կտրուտում են և բռնում վառարանում կամ ջնոցում (դուխովկայում): Հացի մնացված կտորները թաղում են դետնի մեջ 50—70 սանտիմետր խորությամբ վրա կամ այրում:

Անհրաժեշտ է սննդամթերքները պահել կրծողների համար անթափանցելի պահարաններում, ար-

կըղնեւրում և այլն; Տուլյարեմիայով ախտահարված վայրերում անհրաժեշտ է միմիայն հռացրած ջուր խմել, իսկ ջրի դուլները, բաճերն ու կիսատակառնները ծածկել խուփերով:

Հարկավոր է հաճախ լվանալ ձեռները, մանաւանդ աշխատանքից հետո և ուտելուց առաջ:

Ձի կարելի մերկ ձեռներով ձեռք տալ սպանված ու սատկած կրծողների դիակներին: Անհրաժեշտ է սատկած կրծողներին այրել կամ հողի մեջ 50—70 սանտիմետր խորութեամբ թաղել:

Որպեսզի տներում միջատներ երևան չդան, անհրաժեշտ է մաքուր պահել բնակարանը, մարմինը և հագուստը:

ՏՈՒԼՅԱՐԵՄԻԱՆ ԿԱՆԻԵԼՈՒ ԵՎ ՆՐԱ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ԴԵՍ ՊԱՅՔԱՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ

Ջրհորների պահելը: Պետք է հետեւել ջրհորների սարքին վիճակում պահելուն: Ջրհորի փայտվածքը պետք է լինի առանց ճեղքերի ու խուփով: Հարկավոր է հատուկ ուշադրութեամբ դարձնել ցածր ու անկանոն փայտվածք ունեցող ջրհորներին, մանաւանդ այն վայրերում, որտեղ ջրի մակարդակը ջրհորում հեռու էի դրնալում դեռնի մակերեսից: Այդ դեպքերում անհրաժեշտ է վերելից ավելացնել փայտվածքը և փոխել նրա մեջ եղած անպետք ու վտած մասերը: Փայտվածքի դեռնի վրայի մասը պետք է չինել 80—100 սանտիմետրից ոչ ցածր, իսկ ջրհորների մոտի թեքվածքները սալահատակել, որպէսզի կրծողները բնեւ չփորեն դեպի ջրհորները:

Այն ջրհորների ջուրը, որոնց մեջ կրծողների դե-

ականեր են հայտարարված, խմել չի կարելի. այն կարելի է օգտագործել միայն մաքրելուց և դեղինֆենիլայի ենթարկելուց հետո: Զրհորհները պետք է ունենան հասարակական դուլներ. չի կարելի թույլ տալ, որ ամեն մեկը իր դուլով ջուր վերցնի ջրհորից:

Տուլյարեմիայի բռնկման դեպքերում չպետք է լողանալ գետերի ու ջրամբարների այն մասերում, որտեղ ջրային առնետներ են հայտարարված և այդ տեղերում չանցնել ջրամբարները ծանծաղուտով:

Նախագգուշուքյան միջոցներ կախելու ժամանակ: Կախելու ժամանակ, հաշվի առնելով քամու ուղղութիւնը, մեքենաներն այնպես պետք է դասավորել, որպեսզի փոշին և ծղոտի մանր մասերը չընկնեն աշխատողների վրա: Նույն ձևով պետք է կազմակերպել նաև կախելու համար խուրձեր բերելը:

Կախելու ժամանակ աշխատողները պետք է հագնւում լինեն մարմնի բոլոր մասերը պաշտպանող լեկթե արտահագուստ: Պետք է աշխատել թաթմաներով: Հանձնարարվում է բերանը պաշտպանել մետաղալարի ցանցի վրա քաշած երկտակ մաուլայի դիմակով, կամ մաուլայի կապով: Հացահատիկը կոմբայններով հավաքելիս աշխատողներն ավելի քիչ են շփվում հացահատիկի հետ: Այդ պատճառով այդպիսի եղանակով հավաքելու դեպքում ավելի քիչ է տուլյարեմիայով վարակվելու վտանգը:

Նախագգուշուքյան միջոցներ մքերման կետերում: Անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրութիւն դարձնել այն մթերման կետերի աշխատանքներին, որտեղ հանում են սպանված ջրային առնետների մորթիները: Առաջին հերթին այդ աշխատանքին պետք է դը-

րալիւ նրանց, ուրիշ արդէն հիւանդացել են տու-
լյարեմիայով: Բանվորներն անսլաքման պետք է արտ-
հագուստ հագնեն և ձեռնոցներ կրեն: Աշխատանքից
հետո ձեռնոցներն ու արտհագուստը պետք է դնելին-
Փեկցիւայի ենթարկել կամ եփ տալ: Զրային առնետ-
ների միսը չի կարելի տալ ընտանի կենդանիներին
(կատուներին, շներին):

Մթերման կետի տերիտորիայի վրա և նրա բոլոր
շենքերում պետք է կիրառվեն ճանճերին ոչնչացնե-
լու ամենախիստ միջոցները:

Կրծողների կեղտոտած խոտի, ծղոտի, ձավարի
և հատիկների չորացնելը: Տուլյարեմիայի բռնկման
ժամանակ կրծողների վնասած խոտը, ծղոտը, հար-
դը փռում են բարակ շերտով ու չորացնում արևի
տակ: Արևի տակ չտաքացրած ու չչորացրած ծղոտն
ու խոտը չի կարելի դործածել: Չորացնելու ժամա-
նակ անհրաժեշտ է հաճախ շրջել խոտն ու ծղոտը,
որպեսզի նրանք ավելի լավ տաքանան արևից:

Զավարն ու հատիկները փռում են 5—7 սանտի-
մետր բարակ շերտով ու տաքացնում արևի տակ:
Տաքացնելու ժամանակ անհրաժեշտ է թխկով շրջել
հատիկները: Այս աշխատանքը պետք է կատարել
մառախ կապեր հագած: Մառախ կապերը պաշտ-
պանում են քիթն ու բերանը փոշի ընկնելուց:

Խոտի, ծղոտի, հատիկների, ձավարի այն մասե-
րը, որոնք կեղտոտված են կրծողների մեզով ու կը-
ղանքով, անհրաժեշտ է թաղել, կամ այրել:

Նախագգուշուքյան միջոցներ Կացախատիկը տնի-
ղալիտիսելու ժամանակ: Այն վայրերում, որտեղ տու-
լյարեմիայով հիւանդացումներ են նկատվում մարդ-
կանց ու կենդանիների մեջ, ուշադիր (կոնտրոլ) վե-

բահսկողութիւնն են կազմակերպում հացահատիկի տեղափոխութեան վրա, որպէսզի բացառեն հիւանդութիւնն ուրիշ տեղեր փոխանցելու հնարավորութիւնը: Այս նպատակով իշխանութեան տեղական մարմիններն ու երկաթուղու և ջրային տրանսպորտի աղմինիստրացիան սանիտարական կազմակերպութիւններէ մասնակցութեամբ պետք է մշակեն հացահատիկ տեղափոխելու կանոնները:

Եվ, վերջապէս, տուլյարեմիայի տարածման դեմ մղվող պայքարի ամենակարևոր միջոցառումը հանդիսանում է պայթարը կրծողների դեմ:

ՊԱՅԲԱՐ ԿՐԾՈՂՆԵՐԻ ԴԵՄ

Ավելի ձեռնտու և ավելի հեշտ է կանխել կրծողների երևան դալը, քան ոչնչացնել արդեն երևւածն եկածներին:

Կրծողների երևան դալը կանխելու նպատակով նրանց համար պետք է ստեղծել անբարենպաստ պայմաններ, զրկել նրանց սննդից, խմելիքից և բներ ու որջեր շինելու հնարավորութիւնից:

Մնացուկների հավաքելն ու ոչնչացնելը: Անհրաժեշտ է ժամանակին հեռացնել ու ոչնչացնել մնացուկները, նրանց դաշտ դուրս բերելու դեպքում, անպայման պետք է թաղել հողում. իսկ եթե աղբանոցներ են տանում, պետք է նրանց վրայից ծածկել հողի շերտով: Ծառ կարևոր է, որպէսզի հավաքած մնացուկները մինչև դուրս տանելը պահվեն կրծողների համար անթափանցելի, 30 սանտիմետրից ու պակաս բարձրութեամբ, հատակն ու պատերը թիթեղով պատած արկղներում: Ամռանն աղբի արկղները և

կեղտաջրի հորերը պետք է սխտեմատիկորէն (հնչո-
րյակը մեկ անգամից ոչ պակաս) դեղինֆեկցիայի
ենթարկել չմաքրված կարբոլաթթվով կամ քլորա-
կրով: Աղբի արեղներին աղբը պետք է դուրս տանել
ոչ ուշ, քան հնգօրյակը մեկ անգամ, կեղտաջրի հո-
րերը մաքրել ոչ ուշ, քան տասնօրյակը մեկ անգամ:
Աղբի արեղների և կեղտաջրի հորերի լիքը լցնելը
կատեղորիկ կերպով պետք է արգելվի:

Բնակարանում և նրա շուրջը մաքուր պահելու
դեպքում սննդից զրկված կրծողները երեան չեն
դա:

Պահեստի շենքերի շինելն ու պահելը: Որպեսզի
կրծողները չմտնեն պահեստի շենքերը, ամբարները,
ապրանքատները, նրանց պետք է անթափանցելի
դարձնել կրծողների համար: Որպես լավ անթափան-
ցելի նյութեր ծառայում են աղյուսը, կարծր տեսա-
կի խամքարը, բետոնը և այլն:

Անթափանցելի պատերը բարձրացվում են հիմ-
քից մինչև 55 սանտիմետր բարձրության վրա: Հա-
տակները նույնպես պետք է անթափանցելի լինեն
կրծողների համար: Դրա համար անում են հատակ-
ների կրկնակի վրաքաշ և վրաքաշերի միջև մետա-
ղյա ցանց դնում: ցանցը պատերի վրա բարձրացնում
են մինչև 40—50 սանտ.: Պահեստի շենքերի չեմքե-
րը թիթեղով են պատում: Մուտքի դռան ներքեի
մասը ևս 55—70 սանտիմետր բարձրության վրա եր-
կաթով են պատում:

Շատ նպատակահարմար է պահանջները (ամ-
բարները, պակհատուղները և այլն) շինել աղյուսի
կամ փայտյա ցցերի ու սյուների վրա. ցցերը կամ
սյուները 70 սանտիմետրից ցածր չպետք է լինեն.

Հիմքերը դեռնի մեջ խորացնում են ոչ պակաս, քան 55 սանտիմետր:

Անհրաժեշտ է պահեստի չնքերում թիթեղով կամ մանր ծեծած ապակով, ցեմենտով խնամքով և ուշադրությամբ փակել բոլոր ծակերն ու անցքերը, որտեղից կարող են մտնել կրծողները: Մթերքների համար եղած դարակներն ու նոսլլաֆները հատակից պետք է բարձր լինեն 45—50 սանտիմետրից ոչ պակաս: Մենդամթերքները պետք է պահվեն թիթեղապատ հատակով կիպ հավաքված պահարաններում. սննդամթերքների պահանոցների պատերը նույնպես դրսից պետք է պատել թիթեղով, հատակից 30—40 սանտ. բարձրությամբ:

Բերքը ժամանակին հավաքելն ու կալսելը: Դաշտում կրծողներին սննդից զրկելու համար անհրաժեշտ է ժամանակին հավաքել բերքը: Բերքահավաքն աշնան պետք է կազմակերպել, որպեսզի ոչ մի հասկ չմնա դաշտում և կերակուր չդառնա կրծողների համար: Անհրաժեշտ է հիմնական ուշադրությունը դարձնել ժամանակին կալսելու վրա: Չի կարելի հացահատիկը դեղերով թողնել մինչև դարուն:

Դեղերի, հացահատիկների և խոտի բարդոցների պաշտպանությունը կրծողներից: Հացահատիկի դեղերը մինչև կալսելը, ինչպես նաև խոտի ու ծղոտի բարդոցները չորս կողմից պետք է շրջապատել 60 սանտիմետր խորությամբ, 50 սանտիմետր հատակի լայնությամբ, 40 սանտիմետր վերի լայնությամբ առուններով (նկ. 4): Առունները փորում են դեղից 3 մետրից ոչ մոտ տարածության վրա: Առունները չինում են ներքեն ավելի լայն, իսկ վերևի կողմն ավելի նեղ, որպեսզի առվի մեջ ընկած կրծողները չը-

կարողանան դուրս դալ այնտեղից: Առվի մեջ ընկած կրծողներին պետք է ոչնչացնել:

Ձյունը դալուց հետո անհրաժեշտ է առունները մաքրել, որովհետև կրծողները կարող են ձյունի վրայով դնալ դեպի դեղերն ու բարդոցները: Շատ օգտակար է պաշտպանված առունները նախօրոք չինել, մինչև դեղեր ու բարդոցներ դնելը:

Այն տեղերը, որտեղ դեղեր են դրվելու, պետք է նախապես լավ նայել, համոզվելու համար, որ

Նկ. 4. Առվով օգտակարված դեղ

այնտեղ չկան մկների բներ ու հին դեղերի մնացորդներ, որտեղ կարող են բուն դնել կրծողները:

Մոլախոտների ոչնչացումը: Կրծողներին սննդից զրկելու շատ կարևոր միջոցառում է բոլոր տեսակի մոլախոտների ոչնչացումը ճանապարհների երկայնությամբ ընկած չմշակված հողերի վրա, այգիներում ու ձորերում: Վատ եղանակին կրծողները թաքնվում են մոլախոտների մացառուտներում և սնվում նրանց սերմերով: Բոլոր տեսակի մոլախոտների ոչնչացումը — հզոր միջոց է կրծողների դեմ մղվող պայքարում:

հետևապես և տուլյարեմիայի առաջանալու դեմ մըշ-
վող պայքարում:

Կրծողներով սնվող գիշատիչ քոչուրներ: Կրծող-
ներին ոչնչացնելու համար կարելի է օգտագործել
դիշատիչ թռչուններին՝ դաշտային բազեներին, ու-
րուրներին և կրծողներով սնվող ուրիշ թռչուններին:
Նրանց դեպի դաշտ զբաղելու համար գետնի մեջ
ցցում են 3—4 մետր բարձրության ձողեր, 50—70
սանտիմետր երկարությամբ պահանգներով (1 հեկ-
տարին բավական է 2—3 այդպիսի ձող): Գիշատիչնե-
րին հարմար է այդ ձողերի վրայից լավ դիտել կըր-
ծողներին:

Պորհուրդ է տրվում տուլյարեմիայով ախտա-
հարված շրջաններում որոշ ժամանակով արգելել այն
դիշատիչ կենդանիների որսը (աքիսներ, ժանտաքիս-
ներ և այլն), որոնք մեծ քանակությամբ մկներ են
ուտում:

Կրծողների ոչնչացումը քակարդների օգնու-
թյամբ: Անհրաժեշտ է ամեն անգամ թափարդը սար-
քելուց առաջ նրա վրա եփջուր լցնել, որպեսզի
առնետները չդդան թե մարդ է դիպել նրան: Այդ
նպատակով թափարդը լվանալու, ինչպես և սարքելու
ժամանակ պետք է ձեռնոցներ հագնել:

Կրծողների ոչնչացումը քոչյներով: Մեծ նշանա-
կություն ունի կրծողների ոչնչացումը մկնդեղով,
ստրիխինով, ֆոսֆորով, ամխաթթվային բարիումով
և ուրիշ թունավոր նյութերով: Թույլներ զործածե-
լիս մեծ զգուշություն է հաբեալոր: Կրծողներին
ոչնչացնելու համար թույլներ զործադրում են Պաշը-
ավիաքիմի, Կարմիր խաչի և ուրիշ կադմակերպու-
թյունների հատկապես սովորեցրած աշխատողներ:

Լալ արդյունքներ է տալիս քլորպիկրինի գործադրությունը (հեղուկ, որը գոլորչիանալու դեպքում թունավոր խեղդող գազ է տալիս)։ Կրծողներին քլորպիկրինով կարող են ոչնչացնել միայն հատկապես պատշաճափած մարդիկ։ Քլորպիկրինը գործ էածում կրծողներին բներում թունավորելու և դեղերն ու բարդոցները մշակելու ժամանակ։ Դեղերը քլորպիկրինով մշակելուց առաջ անհրաժեշտ է նորանց շուրջը խրամատ փոթել, իսկ մշակելուց հետո ուշադրությամբ մաքրել դիակներից. հակառակ դեպքում հնարավոր է, որ կրծողները նորից բնակություն հաստատեն դեղերում։

Կրծողների ոչնչացումը միկրոբների օգնությամբ։ Սրանից մոտ 40 տարի առաջ կրծողներին ոչնչացնելու համար սկսեցին գործադրել առնետների ու մկների տիֆերի միկրոբներ։ Առնետների ու մկների տիֆերի միկրոբները հիվանդացնում և ոչնչացնում են կրծողներին։ Մկների ու առնետների տիֆերի միկրոբներով հրապուրիչ նյութերը պատրաստում են խմորից, հացից, հատիկներից և այլն։ Այդ հրապուրիչ նյութերը վտանգավոր են մարդկանց և կենդանիների համար։ Ահա թե ինչու չի հանձնարարվում հրապուրիչ նյութերը դնել մթերային պահեստներում, բնակարաններում, խանութներում, ջրհորների մոտերքը։ Կրծողների մահացությունը տիֆից հասնում է մինչև 30%-ի։

Միկրոբներով հրապուրիչ նյութերը գործադրում են միայն տարվա տաք եղանակին, որովհետև ձմռանը նրանք կորցնում են իրենց վարակիչ հատկությունները։

Կրծողներին ոչնչացնելու ինչ միջոց էլ որ քն-

արբի, հարկավոր է հիշել, որ նա միայն այն ժամանակ հաջող կլինի, երբ զործադրվի ոչ թե մի հողամասում, այլ միաժամանակ և հարևան հողամասերում: Դաշտային մկներին պետք է ոչնչացնել վաղ դարձանը. տարվա այդ եղանակին դաշտային մկները դառնում են սնվելու և վատ եղանակից պաշտպանվելու է՛լ աղելի անբարենպաստ պայմաններում:

ՊԱՅՔԱՐ ՃԱՆՃԵՐԻ ԵՎ ՊԻՇԱԿՆԵՐԻ ԴԵՍ

Ճանճերի և նրանց բազմացման դեմ հաջող պայքարի հիմնական պայմանը հանդիսանում է դոմադրը, աղտոտությունները և մնացուկները կանոնավոր պահելն ու ժամանակին հեռացնելը:

Անասունների համար եղած բոլոր շենքերը և փարախներն ամեն օր պետք է մաքրել դոմադրից, օդափոխել ու չորացնել: Գոմադրը մինչև դաշտ տանելը պետք է պահվի անասունների շենքերին մոտ շինված հատուկ դոմադրանոցներում:

Գոմադրանոցն իրենից ներկայացնում է պինդ տուփանված պատերով ու հատակով մի փոս. փոսը ծածկում են փայտե վանդակով. վանդակի վրա դարսում են գոմադրը: Թրթուրները ճանճ դառնալուց առաջ, որպես կանոն, թաղվում են դետնի մեջ: Գոմադրի կույտի մեջ թրթուրները դետին փնտռելով իջնում են դեպի ներքև և վանդակի միջով բնկնում փոսի մեջ, որտեղ և ոչնչանում են:

Այդը և խոհանոցային մնացորդները պետք է պահել խուփ ունեցող արկղներում և դուլներում, որպիսիք անհրաժեշտ է ամեն օր դատարկել: Զու-

դարանները, ինչպես և աղբի արկղները նույնպես պետք է կանոնավոր մաքրել և նրանց պարունակութեան վրա քրորակրի բարակ շերտ ցանել:

Ճանճերին բնակարան չպետք է թողնել, իսկ բնակարան մտածներին ոչնչացնել: Որպեսզի ճանճերը սենյակ չթռչեն, լուսամուտները, օդանցքներն ու դռները պետք է ծածկել ցանցով (փայտյա չրջանակներ են շինում և նրանց վրա մետաղալարի ցանցեր քաշում): Անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրութեամբ դարձնել սննդամթերքները ճանճերից պաշտպանելու վրա:

Ճանճերին տարբեր միջոցներով են ոչնչացնում՝ դնում են կաշուն թուղթ, ափսե ֆորմալինի, լուծույթով, հատուկ ճանճորսներ և այլն:

Պիճակներին ոչնչացնելու համար ջրամբարների և ջրականոցների վրա նավթ, մաղուխ են լցնում: Ճանճացած տեղերի չորացնելը նույնպես լավ արդյունքների է տալիս:

ՀԱՍԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏՈՒԼՅԱՐԵՄԱՅԻ ԴԵՄ ՄՂՎՈՂ ՊԱՅՔԱՐՈՒՄ

Սովետների երկրում աշխատավորների առողջութեան պահպանությունն աներեակապակի է առանց իրեն՝ բնակչության ակտիվ մասնակցութեան: Հասարակայնությունը մեծ օգնություն կարող է ցույց տալ նաև ինֆեկցիաների դեմ մղվող պայքարում:

Սանիտարական լիազորների, առողջապահական սեկցիայի և առողջապահական բժշի անդամների ուշադրությունն ուղղված պետք է լինի առաջին հեր-

թին մոլախոտերի դեմ պայքարի կողմը, որովհետև կրժողներն այստեղ են դառնում իրենց հարուստ կերը:

Հասարակայնության խնդիրն է՝ վերահսկել և օղնել բերքահավաքի ժամանակ, որպեսզի դաշտերում չմնա և ոչ մի հասկ, որ կերակուր դառնա կրժողների համար:

Ժամանակին միջոցներ ձեռք առնելու համար կոլխոզների, սովխոզների և ՄՏԿ-ների սանիտարական լիազորները պետք է հսկողություն սահմանեն կրժողների երևան դալու, բնակարաններին և աշխատանքի տեղերին նրանց մոտենալու վրա, հետևեն, որպեսզի ժամանակին առունեն փորվեն ապաղայում դեղեր դնելու տեղերի շուրջը: Այս շատ էական օգնություն է ինչպես ինֆեկցիաների դեմ, այնպես էլ բերքը փշանալուց պաշտպանելու համար մղվող պայքարում:

Հարկավոր է հսկողություն սահմանել նաև ջրհորները պահելու վրա:

Սանիտարական լիազորները պետք է բացատրեն յուրաքանչյուր կոլխոզային բակում զուգարան չինելու անհրաժեշտությունը, պետք է հետևեն ազրն ու մնացուկները ժամանակին դուրս տանելուն և փողոցներն ու բակերը մաքուր պահելուն:

Հասարակայնության ուշադրությունը պետք է հատկացվի նաև նոր հացապահեստների ու պահեստների շինարարությանը: Հասարակայնության խնդիրն է՝ հետևել, որպեսզի հացապահեստներն այնպես չինվեն, որ նրանք անթափանցելի լինեն կրժողներին համար:

Հասարակայնության օգնությունն առանձնապես կարևոր կարող է լինել կրժողներին թունավորելու

Համար նրանց բնակելի բները դռնելու և նշանակելու ժամանակ: Կրժողներին թունավորելու դեպքում հարկավոր է սառուղի, թե բնակչությանը բավականաչափ տեղեկացված է արդյոք այն մասին, թե որ տեղ պետք է կատարվի թունավորումը:

Հարկավոր է նաև հսկողություն սահմանել, որ սկսողի կրժողների կողմից անտահարված ղեղերը մինչև քլորալիդրինով մշակելը կալսելու չդնան:

Անհրաժեշտ է հետևել հացահատիկն ու ծղտն արևի տակ չորացնելուն (եբբ կասկած կա, թե նրանք վարակված են տուլյարեմիայով):

Կալսելու ժամանակ մեքենաները պետք է կանգնալու դասավորված լինեն և խուրձերի մատուցումն արդեն կազմակերպվի, որպեսզի փոշին չընկնի աշխատողների վրա: Հասարակայնության պարտականությունն է հետևել, որպեսզի բոլոր աշխատողները արտահագուստ ունենան:

Հասարակական սանիտարական լիազորները պետք է օդնեն բժշկական աշխատողներին բնակչությանը հետազոտելիս, նրանց հայտնեն մարդկանց մեջ տեղի ունեցած հիվանդությունների մասին, ընտանի կենդանիների սատկելու մասին, կրժողներ երևան դալու մասին, հողան բժշկական աշխատողներին և հիվանդացածներին հիվանդանոց տեղափոխելու համար փոխադրական միջոցներ տալու մասին:

Մեծ օդուտ կրեբեն տուլյարեմիայի դեմ պայքարելի վերաբերյալ զրույցները, այդ հիվանդության և նրա դեմ պայքարի միջոցների վերաբերյալ դրականություն և պլակատներ տարածելը:

Սանիտարական միջոցառումները հասարակայնության կողմից տարվում են սերտ կոնտակտով

սանիտարական տեսչի հետ, որն օգնում է հասարակայնութեանը առողջապահական բջիջներ կազմակերպելու գործում և նրանց աշխատանքներում:

Մեր երկրում, հաղթանակած սոցիալիզմի երկրում ստեղծված են բոլոր պայմանները ամենալայն առողջապահական միջոցառումներ անցկացնելու համար: Անհրաժեշտ է միայն, որպեսզի բոլոր աշխատավորները ակտիվ կերպով մասնակցեն առողջապահական գործին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

էջ

Նախաբան	3
Ինչպես է ընթանում մարդկանց տուլյարեմիայով հիվանդանալը	5
Ինչից է առաջանում տուլյարեմիայով հիվանդանալը	7
Տուլյարեմիայի միկրոբներն ինչպես են ընկնում մարդու օրգանիզմի մեջ	7
Տուլյարեմիայով հիվանդացող կենդանիներ	8
Միջատների դերը տուլյարեմիայի տարածման գործում	15
Ինչպես պաշտպանվել տուլյարեմիայով հիվանդանալուց	19
Տուլյարեմիան կանխելու և նրա տարածման դեմ պայքարելու միջոցառումներ	20
Ջրհորների պահելը	20
Նախադդուշության միջոցներ կայսելու ժամանակ	21
Նախադդուշության միջոցներ մթերման կետերում	21
Կրծողների կեղտոտած խոտի, ծղոտի, ձաժարի և հատիկների չորացնելը	22
Նախադդուշության միջոցներ հացահատիկը տեղափոխելու ժամանակ	22
Պայքար կրծողների դեմ	23
Մնացուկներին հավաքելն ու ոչնչացնելը	23
Պահեստի շենքերի շինելն ու պահելը	24
Բերբի ժամանակին հավաքելն ու կայսելը	25
Դեղերի, հացահատիկների և խոտի բարդոցների պաշապանութունը կրծողներից	25
Մոլախոտերի ոչնչացումը	26
Կրծողներով սնվող դիշատիչ թռչուններ	27
Կրծողների ոչնչացումը թաղարդների օգնությամբ	27
Կրծողների ոչնչացումը թույններով	27
Կրծողների ոչնչացումը միկրոբների օգնությամբ	28
Պայքար ճանճերի և այծակների դեմ	29
Հասարակայնության մասնակցութունը տուլյարեմիայի դեմ մղվող պայքարում	30

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0037283

-88

ԳԻՆԸ 35 ԿՈՊ.

A $\frac{i}{2528}$

Прод.